

Natur og vandmiljø

Hvordan kan natur og biodiversitet integreres og fremmes i lavbundsprojekter?

Vejledning, der skitserer problematikker og muligheder når områder med organogene arealer rummer værdifuld natur.

Manual

Ønsket om at vådlægge lavbundslande kan udfodres af forekomsten af eksisterende værdifuld natur i potentielle projektområder. SEGES Innovation har i denne vejledning forsøgt at skitseret problematikkerne og samtidigt vejlede rådgivere og lodsejere i, hvordan natur og biodiversitet kan integreres og fremmes i lavbundsprojekter – og projekterne således alligevel gennemføres.

De kulstofholdige arealer overlapper med beskyttet og målsat natur

Områder med kulstofholdige landbrugslande rummer ofte delområder med eksisterende natur. Naturen kan være omfattet af beskyttelse, fredninger, beskyttelseslinjer, planlov og diverse udpegninger og målsætninger, der kan vanskeliggøre/eller umuliggøre vådlægning.

En ikke uvæsentlig del af de kulstofholdige landbrugsarealer, er naturarealer omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 og/eller kortlagt som habitatnaturtyper.

Der er i alt ca. 105.000 ha lysåbne habitatnaturtyper i Danmark, hvoraf ca. 11.400 ha ligger på kulstofrige lavbundslande. Det er ikke overraskende primært de vådere habitatnatur som højmoser (2.400 ha), nedbrudt højmoser (1.507 ha), rigkær (1.472 ha) og strandeng (1.360 ha), der er beliggende på de kulstofrige lavbundslande. De tørrere habitatnaturtyper udgør tilsammen ca. 1.240 ha (Kortanalyse, SEGES udtræk fra 2019).

Ifølge registreringsdata fra 2006 er der i alt 444.071 ha beskyttet natur i Danmark, som er omfattet af Naturbeskyttelsesloven. Heraf ligger ca. 105.200 ha på kulstofrige lavbundsarealer, hvor ca. 42.600 ha ligger på lande med 6-12 % OC, mens ca. 62.600 ha ligger på lande med minimum 12 % OC. Det er primært moser (47.200 ha) og engarealer (46.200 ha), der ligger på kulstofrige markarealer, mens tørre naturtyper som hede og overdrev tilsammen tæller ca. 2.800 ha (Kortanalyse, SEGES).

Det skal bemærkes, at hovedparten af habitatnaturen også er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3. Der er således overlap mellem de angivende arealer i de to kategorier.

Mange af naturarealerne er små og fragmenterede og ligger mellem de mere intensivt anvendte landbrugsarealer, som man ønsker at vådlægge i lavbundsområderne. Tilstanden og udbredelsen af naturtypen på naturarealet vil ændres ved ændringer i arealets vandstand. Det vil derfor normalt ikke være foreneligt med beskyttelsen, at hæve vandstanden. Særligt ikke, hvis naturen i forvejen har en god/høj naturtilstand og er skarpt afgrænset af omkringliggende natur, der ikke tillader arterne at migrere. Og heller ikke hvis der ved projektgennemførelse tilledes næringsrigt vand/næringsberiget vand fra de tilstødende arealer. Beskyttelsen kan derfor være en barriere for udtagning og vådlægning af kulstofholdige lande.

Mange naturarealer er dog påvirkede af uhensigtsmæssig hydrologi. For eksempel ved dræning, fordi de tidligere har været dyrkede landbrugsarealer eller påvirkede af nærliggende dræning fordi arealerne omkring er opdyrket og drænet. Ved tørveafbrændingen frigives

ingsstoffer, og det ændrer plantesammensætningen i en negativ retning for naturværdierne.

Da de drænede eller grøftede kulstofrige jorder synker ca. 1 cm om året pga. iltning, vil der løbende ske en tilstandsændring af arealerne. Når jorden sætter sig, bliver naturen mere våd og det kan blive stadig vanskeligere at sikre en afgræsning, der også kan være en forudsætning for naturens kvalitet.

Grundvandsbetingede naturtyper kan også være påvirkede af andre ændringer i hydrologien f.eks. ved vandindvinding, infrastrukturprojekt og lign. Reduceret grundvandsudstrømning kan påvirke naturtypernes udbredelse negativt og den manglende tilstrømning af dybtliggende rent grundvand kan tippe vandkvaliteten mod mere næringsrige forhold.

Nogle steder vil vådlægning/vandstandshævning derfor kunne gavne naturkvaliteten og når man udtager man landbrugsarealerne omkring naturforekomsterne, kan man samtidig skabe mulighed for at den gode natur bereder sig til et større naturareal og bliver mere robust.

Det er en individuel vurdering fra projekt til projekt, hvilken påvirkning en ændring i vandstanden og evt. tilstrømmende næringsstoffer vil have på naturarealer indenfor og udenfor projektområdet. Det kræver en mere detaljeret projektering at skabe et projekt som samlet set kan tillades, selvom det påvirker eksisterende naturforekomster, fordi det samlet set skaber mere og bedre natur. Det vil altid kræve en/eller flere dispensationer samt evt. konsekvensvurderinger at ændre i naturtilstanden. Også når projektet indebærer en forbedring af naturtilstanden.

Hensynet til § 3 beskyttet natur

Vi har tidligere beskrevet hensynet til naturbeskyttelsesloven i artiklen [Kollektive virkemidler og naturhensyn](#)

Hovedpointerne er, at den § 3 beskyttede natur er omfattet af et forbud mod at foretage ændringer i tilstanden. Påvirkes naturen ved vådlægning, skal kommunen give dispensation, hvis projektet skal gennemføres – også selvom projektet er naturforbedrende.

I artiklen kan du læse, at klagenævnet tiltrådte en kommunal dispensation til at påvirke beskyttet natur i et vådområdeprojekt. Nævnet lægger særligt vægt på, at en forholdsvis lille andel natur omfattet af naturbeskyttelsesloven § 3 med god naturtilstand bliver forringet, såfremt arealerne plejes og afgræsses, at de stillede vilkår sikrer en gennemførelse af projektet til mindst mulig gene for især fauna i området, og at den økologiske funktionalitet i området ikke forringes som følge af det samlede projekt. Nævnet lægger også vægt på, at vådområdet er en delvis tilbageførsel til de historiske forhold i området. Det synes bl.a. at have haft betydning, at forringelse af mindre naturarealer med god naturtilstand kunne opvejes af et arealmæssigt betydeligt større areal med en sandsynligvis mindre artsrig natur i hele projektområdet.

Etablering af erstatningsnatur ikke en løsning, der i sig selv kan føre til, at der gives en dispensation fra forbuddet mod tilstandsændringer, som der i øvrigt ikke er grundlag for. Vilkår om erstatningsnatur bruges dog lejlighedsvist i forbindelse med sager, hvor det er vurderet, at der er grundlag for at dispensere til det ansøgte. Vilkår om etablering af erstatningsnatur gør det muligt at varetage beskyttelsesinteresserne på trods af det ansøgte indgreb. Erstatningsnatur anvendes f.eks. ved offentlige anlægsprojekter af samfundsmæssig betydning, hvor der ikke findes gode alternative placeringer eller disse er uforholdsmæssigt dyre.

Hensynet til habitatnaturtyperne

Hensynet til habitatdirektivet, og forekomsten af habitatnaturtyperne i Natura 2000-områderne gør det endnu mere vanskeligt, at gennemføre projekter, hvor naturen/arterne forekommer.

Aktiviteter, som f.eks. vådlægning, må ikke gennemføres, hvis det modvirker indsatsen og målene for habitatnaturtyper og arter på udpegningsgrundlaget for det Natura 2000-område naturen ligger i.

Man kan sige, at det, der er beskyttet, er en ønsket naturtilstand og udbredelse af naturen i området. Et ønske om en tilstand og udbredelse, som ofte kan være bedre end den aktuelle tilstand og udbredelse.

Det er som udgangspunkt ikke lovligt at gennemføre projekterne ved at udlægge erstatningsnatur i Natura 2000-områderne og skal naturtypernes kvalitet og udbredelse sikres, vil der med stor sandsynlighed være et behov for at kunne garantere forvaltningen.

Der er altså tale om endnu mere restriktiv beskyttelse end for § 3 naturen. Projekter, der kan berøre naturen i Natura 2000-områderne skal væsentlighedsvurderes og evt. konsekvensvurderes. Se Habitatvejledningen

Det kan derfor virke meget vanskeligt at gennemføre en lavbundsindsats i et område med beskyttet og målsat eksisterende natur. Men netop fordi naturen nogle steder reelt kan have gavn af mere vand og mere plads, kan der fra myndighedernes side alligevel være en interesse for at få gennemført projekter med våd-lægning og udtagning, hvor den eksisterende natur integreres. Særligt, hvis man kan konstruere projektet så det både forbedrer naturen og øger udbredelsen af de beskyttede naturtyper.

planerne, ligesom man tillader en forvaltning, hvor man gør mere brug af naturens egne dynamikker.

Det kan i områder med værdifuld og/eller høj målsat natur derfor overvejes at lave et naturprojekt/naturrestaureringsprojekt med fokus på at forbedre naturens kvalitet og udbredelse gennem vandstandshævninger og så lade klimaeffekten, og miljøeffekten, være nyttige sidegevinster.

Undersøg potentialet for et naturprojekt med sidegevinster

Natura 2000-planerne er endnu ikke endeligt vedtaget og det bliver op til kommunerne at udarbejde handleplaner, der beskriver indsatsen for at gennemføre planerne. Det bliver interessant om det bliver muligt at udarbejde projektforslag, der kan sikre/bedre naturen med en klimagevinst.

Potentialet for at skabe ny/bedre/mere natur afhænger af områdets forudsætninger og den indsats der bliver gjort for at indfri potentialet. Århus universitet har i rapporten [Erstatningsnatur – erfaringer og muligheder](#) konkluderet at de vigtigste forudsætninger for en succesfuld udvikling af natur på tidligere dyrkede marker er:

- at næringsindholdet i jorden er naturligt lavt
- at der findes egnede spredningskilder i nærområdet
- at der ikke udsås kulturgræs eller udplantes eksotiske buske og træer
- at arealet forstyrres regelmæssigt, fx ved græsning eller høslæt
- at der er substrater som blomster og møg til insekter og svampe
- at hydrologien er naturlig

I samme rapport, er der peget på følgende indsatser, der kan gennemføres for at skabe ny natur:

- Nedbringelse af næringsstoffer
- Genopretning af naturlig hydrologi
- Opbryd plantedækket
- Pleje i form af græsning og høslæt
- Landskabsmæssig sammenhæng
- Genopretning af naturlige økologiske processer

En opfølgende forvaltning af projektarealerne i form af afgræsning synes på flere punkter ret central. Afgræsning kan både bidrage til at nedbringe næringsstofniveauet, forstyrre og opbryde plantedækket, bidrage med møg og under de rette forudsætninger sikre den landskabsmæssige sammenhæng og mere naturlige økologiske processer.

Kvaliteten af vandet og vandets strømninger er meget væsentligt, hvis eksisterende natur skal sikres eller fremmes. Projekter i områder med eksisterende natur må forventes at kræve mere detaljerede hydrologiske forundersøgelser, se også [Guide til mere biodiversitet i ådale](#) på Aarhus universitets hjemmeside.

Med den viden, og viden vi har indsamlet på SEGES i arbejdet med de organogene arealer, herunder landmændenes motivation for at gennemføre projekterne og forvalte arealerne samt viden om administration af eksisterende natur, kan vi foreløbigt anbefale en række fokuspunkter i områder med værdifuld og målsat natur.

1. Samspil mellem vandstand, forvaltningsmuligheder og interesse
2. Potentialet for næringsfattig natur (opland/afstrømning)
3. Potentiale for grundvandsafhængige naturtypers udbredelse
4. Småtopografisk variation (bagvand/tørre delarealer)

Målet er at undersøge om der kan iværksættes et samlet velbeskrevet projekt med tung vægt på biodiversitetseffekten, der inkluderer omkostninger til forvaltningsforberedende tiltag, og godtgør samlede gevinster for naturen under en mere dynamisk forvaltning – med klimaeffekt!

De 4 fokuspunkter i områder med værdifuld og målsat natur

Fold alle ud

1. Samspil mellem vandstand, forvaltningsmuligheder og interesse

Hvis myndighederne skal tillade en potentiel ændring af eksisterende naturarealer er det essentielt at de kan garantere udvidelser og forbedringer af naturen i området generelt. Herunder sikre at den opfølgende forvaltning sker.

Våde- og næringsfattige arealer kan være vanskelige at forvalte. Der kan være en ret væsentlig skepsis fra lodsejere/dyreholderes side, herunder bekymringer for dyrevelfærd og økonomi i arbejdet. Derfor er det værd, allerede i de indledende faser af projektet at forsøge at imødegå de mest væsentlige barrierer for forvaltningen af området. Hav realistiske forventninger til, hvilke delarealer, der kan afgræsses under inddragelse af hensyn til dyrevelfærd, støttebetingelser og anden arealbaseret lovgivning.

Hvis man allerede i projekterings- /anlægsfasen kan indtænke, hvordan man begrænser dyreholderes udgifter og optimerer støtte- og tilskudsmuligheder øges chancen/muligheden for den efterfølgende forvaltning.

Tal for eksempel om:

- At inkludere tørre delarealer
- Tilgroning/rydningspligt
- Hegning og foldstørrelser
- El, vand, drivveje, vedligehold af hegn/hegnslinjer
- Forvaltning, dyretryk, udbinding
- Økonomi, støtte- og tilskudsmuligheder
- Håndtering af dybe grøfter, tørvesætninger, forsumpning og regulativ
- Adgang til rådgivning osv.
- Ansvar, når naturen arter sig uventet

Sammenbindingspotentialer og potentialer for at lave græsningslaug bør evt. undersøges. Meget store sammenhængende varierede områder kan ofte både have en gavnlig effekt for økonomien, naturen og dyrevelfærden.

I Natura 2000 – områderne har kommunerne, med naturbeskyttelseslovens kapitel 2 i hånden, en mulighed for sikre en drift/forvaltning, der er nødvendig for at realisere natura 2000-planen. Kommunen skal som hovedregel forsøge at træffe aftale med lodsejeren, f.eks. en aftale om afgræsning.

Kommune kan dog også, mod erstatning, kræve at lodsejere tåler at arealerne bliver forvaltet. Det kan virke noget indgribende, men det kan bidrage til at sikre myndighedsgodkendelsen, at muligheden foreligger.

Kommune må dog forventes at tilstræbe at indgå frivillige aftaler med de tilskudsordninger, der stilles til rådighed fra staten, frem for at skulle udbetale erstatninger fra kommunekassen.

Det er derfor også i kommunens interesse at sikre et godt grundlag for den efterfølgende forvaltning.

2. Potentialer for næringsfattig natur (opland/afstrømning)

Hvis projektområdet har et opland med intensivt dyrket landbrug kan der være en risiko for at lede næringsberiget vand til eksisterende natur. I sådanne områder kan det være nødvendigt at lave projektilpasninger/afværgeforanstaltninger, der sikrer at næringsstofferne omsættes/håndteres før de møder delarealer med eksisterende natur.

Hvis oplandet primært består af natur, eller der er et meget begrænset opland og naturen i dag er afdrænet ved interne dræn, er potentialer for at skabe ny/mere natur bedre. Her kan det ofte være til gavn for naturen at hæve vandstanden ved at indstille dræningen af området. Det kan dog også medføre at eksisterende naturarealer forsumper og ændres, hvorfor det bliver endnu mere vigtigt at de tilstødende, lidt højere liggende arealer også tages ud af produktion og forvaltes efter mere dynamiske principper, således at naturtyperne kan udbredes og "rykke" op i terrænet.

3. Potentialer for grundvandsafhængige naturtypers udbredelse

I områder med udstømning af grundvand, kilder og væld kan der være potentiale for at øge arealet med den grundvandsafhængige natur ved at retablere en mere naturlig hydrologi. Kilder kan være blevet grøftede eller udgravede til bassiner o.lign. Ved at retablere kilderne, kan udstømningen af rent dybere liggende grundvand øge arealet/skabe nyt areal, hvor det er muligt for de grundvandsafhængige naturtyper at brede sig.

4. Småtopografisk variation (bagvand og tørre delarealer)

Når organogene arealer i en årrække har været drænet og dyrket, er noget af tørven brændt af og jorden har sat sig. Det kan øge risikoen for utilsigtede, mere varigt oversvømmede delarealer når arealet igen vådlægges. En sådan forsumpning vil have konsekvenser for eksisterende natur – og for klimagasudledningen. Derfor kan det med fordel undersøges om områdets topografi tillader at vandet ved oversvømmelser kan strømme væk fra lavninger igen. En mere detaljeret undersøgelse af området topografi kan også sikre at tørre arealer, vigtige for at dyrene har adgang til tørt leje, inkluderes i projektområdet.

Formuler et samlet velbeskrevet projekt med tung vægt på biodiversitetseffekten

Sørg for at projektet inkluderer omkostninger til forvaltningsforberedende tiltag, og godtgør at projektet, under en mere dynamisk forvaltning, vil have samlede gevinster for naturen i området.

Når man har godt styr på potentialet for at udvide/forbedre naturen på de organogene arealer og de barriere-rer, der er for at sikre den efterfølgende forvaltning, er det muligt at formulere et projekt med tung vægt på effekterne for biodiversiteten, hvor også omkostninger til at forberede arealet til den efterfølgende forvaltning er en del af projekteringen. Dels for at sikre denne forvaltning. Dels for at sikre, at det derigennem kan godtgøres, at der er tale om et projekt med gevinster for naturen – og klimaet. På den vis kan de nødvendige myndighedstilladelser samt, evt. økonomi og incitament til både forundersøgelser, realisering gennem udbudte ordninger sikres.

Læs mere om lavbundsprojekter

[Erfaringer med afgræsning efter gennemførte lavbundsprojekter](#)

[Kollektive virkemidler og naturhensyn](#)

[Organogene jordes potentiale for natur](#)

[Erstatningsnatur – erfaringer og muligheder](#)

[Guide til mere biodiversitet i ådale](#)

[Habitatvejledningen](#)

[Naturforvaltning – praksis, biodiversitet og driftsøkonomi: Erfaringer fra fem naturforvalteres potentialer og økonomiske](#)

Emneord

Lavbundsprojekter

Natura 2000

Publiceret: 08. december 2022

Opdateret: 08. december 2022

Vil du vide mere?

Winnie Heltborg

Specialkonsulent, Natur

SEGES

whb@seges.dk

+45 2374 3032

Støttet af

Promilleafgiftsfonden for landbrug

SEGES Innovation P/S

Tlf. 8740 5000

Agro Food Park 15

Fax. 8740 5010

8200 Aarhus N

Email info@seges.dk

